

**Методичні рекомендації, розроблені за результатами проведення вебінару
«Діяльнісний підхід на уроках української мови і літератури для
формування ключових компетентностей учнів: особливості застосування
формуального оцінювання у НУШ»**

29 квітня 2022 року

У Державному стандарті базової середньої освіти (2020) визначено мету мовно-літературної освітньої галузі: розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень.

Змістове наповнення вебінару **«Діяльнісний підхід на уроках української мови і літератури для формування ключових компетентностей учнів: особливості застосування формуального оцінювання у НУШ»** задекларувало: завдання учителя української словесності сьогодні полягає у тому, що необхідно заздалегідь розпочати підготовку до роботи в умовах Нової української школи, зокрема набути знань щодо нової концепції шкільної освіти в Україні і державного стандарту у галузі мовно-літературної освіти, нових умінь щодо організації освітнього процесу і забезпечення належного рівня його якості, ставлень щодо оволодіння професійними компетентностями задля забезпечення належного рівня виконання професійних обов'язків.

За підсумками проведення вебінару **«Діяльнісний підхід на уроках української мови і літератури для формування ключових компетентностей учнів: особливості застосування формуального оцінювання у НУШ»**, вважаємо за доцільне внести пропозиції у практику роботи педагогів-словесників.

1. Систематично підвищувати рівень загальнокультурної, психолого-педагогічної, методичної та фахової підготовки щодо забезпечення належних умов реалізації компетентного потенціалу мовно-літературної освіти згідно з Державним стандартом базової середньої освіти.
2. Здійснювати навчання української мови і літератури на основі особистісно-орієнтованого, компетентного та діяльнісного підходів до навчання, ураховуючи, що діяльнісний підхід в освіті – це методологічний базис, на якому будують різні системи навчання з конкретними технологіями, прийомами і теоретичними особливостями.

Методичний коментар:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D1%96%D0%B4

Діяльнісний підхід в освіті - спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей

до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію.

Ідея діяльнісного підходу пов'язана з діяльністю як засобом становлення і розвитку суб'єктності. Отож у процесі і результаті використання форм, прийомів і методів освітнього процесу народжується не робот, навчений і запрограмований на чітке виконання певних видів дій і операцій, а особистість, яка обирає, оцінює, програмує і конструює різні види діяльності, що задовольняють потреби в саморозвитку й самореалізації.

Діяльнісний підхід в освіті – це не сукупність окремих освітніх технологій чи методичних прийомів. Це методологічний базис, на якому будуються різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами і теоретичними особливостями. **Діяльнісний підхід є альтернативним методу трансляції знань і їх пасивного засвоєння, дозволяє досягти освітніх цілей, що втілюють потреби суспільства і держави.**

Із діяльнісним підходом найближче пов'язана категорія діяльності. У традиційному розумінні «діяльність» розглядаємо як прояв активності суб'єкта, що виражається в доцільній зміні навколишнього світу, а також у перетворенні людиною самої себе. Тлумачення діяльності дозволяє поняття «діяльнісний підхід» розглядати за трьома збалансованими напрямками:

- **діяльнісний характер підходу** (активний, самостійний, перетворювальний) – процес навчання є завжди навчанням предметно-практичних та розумових дій;
- **розвивальна спрямованість підходу** – особистісний розвиток учня, який характеризує становлення особистості, її «саморозвиток» у процесі діяльності в предметному світі, при цьому не просто індивідуальної, а спільної, колективної діяльності;
- **особливості реалізації (організація й управління) діяльнісного підходу у навчанні** – цілеспрямованість, мотиваційна обумовленість, самостійна або керована вчителем взаємодія учня з навколишньою дійсністю, коли відбувається розв'язання суперечностей між репродуктивним і творчим пізнанням, раніше засвоєною інформацією і її новою порцією тощо.

Актуальність діяльнісного підходу у шкільному навчанні полягає у тому, що на концептуальному рівні оновлення освітнього процесу відбувається переорієнтація мети і завдань освіти, а відтак відбуваються зміни в усіх компонентах складної ієрархічної системи шкільної освіти. Кінцевою метою навчання є формування способу дій. Зміст навчання становлять не задана система знань і потім засвоєння цих знань, а задана система дій і знання, які забезпечують освоєння цієї системи. Засвоювати знання можна тільки оперуючи ними.

Результативна складова стосується формування компетентностей (ключових і предметних), для опису яких використовують такі поняття:

- **«знає і розуміє»** – знанняві (фактологічні) результати – знаннява форма компетентності;
- **«уміє і застосовує», «обчислює, аналізує, будує, трансформує»** – результати, які вимагають активної діяльності – діяльнісна форма компетентності;
- **«виявляє ставлення й оцінює»** – ціннісна форма компетентності.

В оновлених (2017 р.) навчальних програмах для початкової школи і основної спостерігаємо:

- домінування діяльнісних результатів (*учень/учениця обчислює, спостерігає, аналізує, моделює, досліджує, трансформує, фотографує, працює в групі і т. д.*) над знанневими, фактологічними (*учень/учениця знає або розуміє*);

- зростання чисельності і варіативності діяльнісних форм організації навчально-виховного процесу (у вигляді рубрик): *екскурсій, демонстрацій, практичних робіт і практичних завдань, дослідницьких і лабораторних практикумів, організації спостережень, міні-проектів тощо.*

Побудова сучасних підручників на діяльнісній основі – це відповідність запропонованих у них видів діяльності комплексу спеціально відібраних особистісних якостей учня, посилення розвиваючого компонента навчання. Зокрема, засвоєння не лише формально-логічних, а й оперативних знань (як потрібно діяти в конкретних ситуаціях, щоб досягти поставленої мети); засвоєння зразків міркувань, які застосовуються в різних науках; створення методичних ситуацій, які стимулюють учнів до дослідження.

Діяльнісно зорієнтовані завдання побудовані на актуальному для учнів матеріалі, моделюють практичні життєві ситуації, мають особливу структуру (часто включають різні ілюстративні або умовно-графічні зображення), задають практичну діяльність.

Нові стандарти і програми вимагають від учителів принципово нового підходу до проектування уроків на предмет оновлення цілей освіти, переорієнтації освітнього процесу від пояснювально-ілюстративного до самостійного продуктивного. Теоретичне усвідомлення проблеми не дає гарантії її успішної реалізації на практиці. В умовах браку часу учитель проводить навчальне заняття за схемою «пояснив, закріпив, перевірив».

Діяльнісний підхід в освіті – це не сукупність окремих освітніх технологій чи методичних прийомів. Це методологічний базис, на якому будуються різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами та й теоретичними особливостями. Психолого-педагогічні дослідження теорії діяльності лягли в основу концепцій розвиваючого навчання (*Д. Б. Ельконін і В. В. Давидов*), поетапного формування розумових дій (*П. Я. Гальперін, Н. Ф. Талізін*), формування перцептивних дій (*А. В. Запорожець*), проблемного навчання (*психологи Д. М. Богоявленський, З. І. Калмикова, Т. В. Кудрявцев, О. М. Матюшкін, Н. О. Менчинська і дидакти М. О. Данилов, І. Я. Лернер, М. І. Махмудов, В. Оконь, М. М. Скаткін*).

3. Упроваджувати у практику навчання української мови і літератури сучасні інструменти формуального оцінювання, призначені для організації активно здобувати знання, формувати у них практичні уміння та розширювати ціннісні орієнтири.

Методичний коментар:

<https://life.liga.net/poyasnennya/cards/formuvalne-otsinyuvannya-v-shkole-chto-eto-i-pochemu-otsenki-v-jurnal-ne-obyazatelny>

<https://nus.org.ua/view/shho-take-formuvalne-otsinyuvannya-chomu-vono-potribne-uchnyam-i-yaki-osnovni-vyklyky/>

Формувальне оцінювання стало вже звичним для учнів та педагогів Нової української школи (НУШ). Утім, ще не часто зустрічається у старшій школі (5-9 класи). Частково тому, що підзаконні документи розроблені поки лише для Нової української школи, хоча використовувати таке оцінювання закон передбачає на всіх рівнях освіти.

Під час інституційного аудиту – нової процедури зовнішнього оцінювання роботи школи, яку проводить Державна служба якості освіти, експерти звертають увагу на те, як саме педагоги оцінюють успіхи учнів та чи застосовують формувальне оцінювання. Його в очікуванні аудиту починають практикувати і для старших класів.

Формувальне оцінювання допомагає учню «навчитися вчитися»: учень має навчитися ставити конкретні цілі свого навчання, планувати, як їх досягти, вчитися самостійно знаходити та виправляти свої помилки, оцінювати свої успіхи та невдачі, планувати шлях від неуспіху до успіху.

Учитель за такого підходу виконує функції тренера у спорті: тренує спортсмена, який відточує свою майстерність, а на змаганнях продемонструє результат. Те ж саме і з формувальним оцінюванням. Різниця лише у тому, що за формувального оцінювання в школі учень навчається змагатися з самим собою, намагаючись стати сьогодні кращим, ніж учора.

Учитель має ставити чіткі цілі, яких треба досягти у вивченні кожної теми та постійно оцінювати, чи вдалось заплановане. Наприклад, вивчаючи задачі на рух, учні ставлять цілі: навчитися схематично зображувати умову задачі, застосовувати формулу знаходження відстані у різних умовах, складати план розв'язання задачі на рух, виконувати послідовність дій, самостійно складати зворотні задачі на рух. Ці цілі можна записати у чек-лист і звертатися до нього після кожного уроку.

У чому цінність такого оцінювання? Найбільша цінність формувального оцінювання – можливість учням відчувати власну відповідальність за своє навчання, що безпосередньо впливатиме на якість їхніх результатів. Учні постійно вчать оцінювати себе самостійно. І відбувається це на кожному уроці. Учні виконують тестове завдання, перевіряють його за наданим вчителем еталоном, а потім ставлять собі оцінку за тією шкалою, яка застосовується у класі (це можуть бути і звичайні оцінки, і описові характеристики, і певні позначки). Щоб навчати учня оцінювати себе правильно, вчитель надає власну оцінку. Якщо вони не співпадають, педагог пояснює, що вплинуло на таку оцінку. Окрім цього, учні в парах оцінюють один одного, це ж можна практикувати в роботі в групі.

Щоб таке оцінювання дійсно навчало учнів оцінювати, а не вішати ярлики, педагог дає критерії. Наприклад, для оцінювання виступів представників груп можуть бути такі: Чи відповідав виступ темі?, Чи була у виступі нова інформація, яку група знайшла самостійно?, Чи вдалося групі зацікавити матеріалом інших?

Оцінювання за таким форматом може бути за шкалою «Так/Ні», або «Цілком/Не повністю/Ні», або іншою шкалою, про яку домовляться учитель та учні.

Ще однією цінністю такого оцінювання є те, що учні мають перестати боятись помилятись. Учитель не карає негативною оцінкою за неправильні відповіді чи неправильно виконані завдання.

Суть формувального оцінювання – дати учневі зворотний зв'язок та можливість відрефлексувати, чому не вдалося виконати завдання, що потрібно надолужити. За такого оцінювання вчителів рекомендують, перевіряючи виконане завдання, залишати коментарі для учня, давати у такий спосіб зворотний зв'язок – над чим попрацювати, у чому полягає причина помилки, де хиба тощо. При тому необхідно уникати емоційно оцінних слів таких. Як ідеально, блискуче, вражає. Ці слова не допоможуть зрозуміти, як виконати інше завдання так само добре.

Чим формувальне оцінювання відрізняється від поточного? Не варто їх розділяти. Формувальне оцінювання і є поточною щоденною роботою. Різниця полягає лише у підході. У традиційному оцінюванні оцінку ставлять не за те, як учень навчився, а за те, скільки виконав завдань без помилок. Формувальне оцінювання демонструє особливе ставлення до помилок. Учнів навчають, що бачити власні помилки – це прекрасно, тому що це перший крок до їхнього подолання. Окремо учнів вчать стратегій пошуку та виправлення власних помилок. Таке оцінювання – не про контроль, а про частину навчання.

А як же контроль? Він також є – під час підсумкового оцінювання. Учні мають усвідомлювати, що коли вони навчаються, то можуть пробувати різні шляхи, експериментувати, помилятись. Але все це для того, щоб якнайкраще опанувати знання та уміння і під час підсумкового оцінювання (спочатку тематичного, потім семестрового та річного) продемонструвати найкращий результат навчання.

Як формувальне оцінювання працює на практиці? Учитель на початку навчального року розробляє та озвучує учням і батькам чіткі очікувані результати опанування навчального предмета. Ці ж результати фіксують у свідоцтві досягнень. Так усі розуміють, для чого учні вивчають відповідний навчальний матеріал, яких умінь вони мають вони досягти, завдяки чому досягнуть очікуваних результатів і що буде у підсумку – першому та другому семестрах.

При формувальному оцінюванні учитель постійно ставить учням запитання, щоб зрозуміти, наскільки правильно та повно вони розуміють матеріал. За необхідності пояснює повторно. Надаючи учням постійну підтримку, педагог формує в учнів упевненість, що вони обов'язково впораються з новим матеріалом. Але це не просто підбадьорювання – це підказки, що зробити, щоб наступного разу вдалося краще.

Як здійснюється підсумкове оцінювання? Якщо провести аналогію з кулінарією, формувальне оцінювання – процес приготування страви. Поки кухар готує, він може куштувати страву, додавати гостроти, солі, доварити чи досмажити продукти до готовності. У процесі можна вдосконалити страву. Коли ж вона подана до столу, то змінити уже нічого не можна, тоді гості кушують її та проводять так зване підсумкове оцінювання.

Правила підсумкового оцінювання може визначити самостійно педколектив школи. Наприклад, проводити підсумковий контроль після вивчення кожної теми у вигляді діагностичних (так називаються вони у

початкові школі) або контрольних робіт, практичних чи графічних робіт тощо. З мовних дисциплін, як правило, окрім тематичних, проводять слухання (перекази), говоріння (діалоги, усні висловлювання), письмо (диктанти, твори), читання.

Міністерство освіти і науки України рекомендує відповідну кількість контрольних робіт (з деяких навчальних предметів тематичне підсумкове оцінювання може не проводитися), але учитель може збільшити рекомендовану кількість видів контролю відповідно до шкільних традицій оцінювання. До речі, школа може розробити і власну шкалу оцінювання, наприклад, 100-бальну, але єдина умова: річні оцінки необхідно перевести у національну шкалу.

Яким є алгоритм діяльності вчителя щодо організації формувального оцінювання?

Учитель повинен:

- сформулювати об'єктивні й зрозумілі для учнів навчальні цілі;
- створити ефективний зворотний зв'язок;
- забезпечити активну участь учнів у процесі пізнання;
- ознайомити учнів з критеріями оцінювання;
- навчити учнів аналізувати власну діяльність – рефлексувати;
- корегувати спільно з учнями підходи до навчання з урахуванням результатів оцінювання;
- сформулювати об'єктивні й зрозумілі для учнів навчальні цілі;
- створити ефективний зворотний зв'язок;
- забезпечити активну участь учнів у процесі пізнання;
- ознайомити учнів з критеріями оцінювання;
- навчити учнів аналізувати власну діяльність – рефлексувати;
- корегувати спільно з учнями підходи до навчання з урахуванням результатів оцінювання;

Якщо результати оцінювання свідчать про низький рівень навчальних досягнень чи несформованість компетенцій учнів, то вчитель має переглянути й корегувати:

- стратегії викладання;
- методи і прийоми навчання;
- форми організації навчання;
- розподіл часу на пояснення й закріплення матеріалу;
- зміст та очікувані результати навчання;
- планування уроків відповідно до концепції універсального дизайну в навчанні.

Аби подолати типові чи індивідуальні труднощі, виявлені під час оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами, учителі можуть проводити додаткові індивідуальні чи групові заняття. Результати слід надавати фахівцям, які за потреби внесуть корективи в ІПР учнів та змінять напрям корекційно-розвиткової роботи.

Навчання й оцінювання – взаємопов'язані процеси. Від ефективної організації оцінювання залежить якість навчання. Саме формувальний підхід дає змогу педагогам одержати інформацію про стан навчальних досягнень учнів і вчасно відреагувати на проблеми в навчанні, прийняти педагогічні рішення для його поліпшення.

Мета формувального оцінювання – корегувати діяльність педагога й учнів під час освітнього процесу, аби поліпшувати навчальні досягнення. Формувальне оцінювання передбачає вивчення прогалин чи недосягнутих результатів. Його не фіксують у класному журналі.

Формувальне оцінювання потребує психологічного перелаштування учителя, зміни ставлення учнів і їхніх батьків до шкільних оцінок, адже оцінювання – це конфіденційна інформація, яка стосується лише вчителя, дитини та її батьків (оцінки не озвучують на батьківських зборах чи на основі їх складають рейтинг учнів). У звітах чи листах, у спілкуванні з учнями чи їхніми батьками учителі мають висловлювати позитивні характеристики: замість «не знає» чи «не вміє» слід зазначати «потребує підтримки», «варто приділити увагу», «потенціал для зростання полягає в ...» тощо.

Формувальне оцінювання – необхідна умова інтерактивного навчання, під час якого формується культура спільного обговорення у класі, розвиваються навички критичного і творчого мислення, а також створюється середовище, що заохочує учнів запитувати. Таке оцінювання підтримує упевненість учнів у тому, що кожен із них здатен поліпшити свої результати.

Хто й коли використовує формувальне оцінювання? Застосовувати формувальне оцінювання вчителі мають щодня і щоуроку, адже його застосовують учителі початкових класів уже чотири роки ([Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу в Новій українській школі, затверджені наказом МОН від 20.08.2018 № 924](#)). Формувальне оцінювання є основним у роботі вчителя, який навчає учнів з особливими освітніми потребами. Наприклад, учитель створив умови для засвоєння нового матеріалу і для того, аби виявити труднощі учнів і визначити подальші педагогічні кроки – повторити матеріал, закріпити його чи продовжити вивчати тему – він пропонує учням виконати завдання, результати виконання якого оцінюють, використовуючи інструменти формувального оцінювання.

Інструменти формувального оцінювання:

«Сигнали рукою». Учитель заздалегідь домовляється з учнями про певні рухи, якими вони сигналізуватимуть про те. Чи розуміють навчальний матеріал, чи ні, наприклад: я зрозумів і можу пояснити – великий палець спрямований угору; я не зовсім зрозумів або Я не все зрозумів – помахати долонею; я не зрозумів – великий палець спрямований униз. Після того, як учитель пояснив навчальний матеріал, він опитує групу учнів, які дали сигнал про зрозумілість матеріалу. Далі – групу учнів, які зрозуміли не все, а тоді – групу учнів, які не зрозуміли матеріал. За отриманими сигналами учитель приймає рішення про повторне вивчення, закріплення матеріалу або продовження вивчення теми за програмою.

«Світлофор». Замість жестів учитель може запропонувати учням показувати картки певного кольору: я зрозумів – зелена картка; я не зовсім зрозумів, або я не все зрозумів – жовту; я не зрозумів – червону. Тоді учитель визначає, як працювати далі з учнями, що підняли картки певного кольору. Учитель пояснює новий матеріал чи повторює з учнями засвоєний раніше, пропонує учням виконати тести, розв'язати групові чи індивідуальні завдання,

написати кількахвилинні есе тощо, які дадуть учителю змогу відстежити рівень опанування навчального матеріалу на певному етапі вивчення теми; встановити необхідність зворотного зв'язку; визначити шляхи корегування стилю, техніки, методики викладання тощо.

«Хибні завдання». Учитель навмисно дає учням завдання з типовими помилками, робить передбачувані помилкові судження тощо. Учні мають відшукати помилки й неточності в судженнях, яких припустився вчитель.

«Однохвилинне есе». Педагог може використовувати цей прийом для зворотного зв'язку з учнями після вивчення нового матеріалу. У своїх есе учні мають відповісти на кілька запитань учителя, приміром: Що найголовніше ти дізнався сьогодні? Які питання залишилися для тебе незрозумілими? Після вивчення нового матеріалу вчитель допомагає учням поліпшити їхні знання і підготуватися до підсумкового оцінювання.

«Письмові коментарі». Учитель перевіряє письмові роботи учнів, але не ставить оцінки, а робить записи в зошитах учнів кольоровими ручками та використовує різні позначки. Він не виправляє помилки, а за допомогою позначок на березі зошита, схем чи вказівок пропонує учням конкретні поради щодо поліпшення роботи. Це дає змогу позначити правильно виконані письмові завдання і виокремити місця, де учні припустилися помилок, щоб дати їм змогу поліпшити свої результати.

Яка обов'язкова умова застосування формувального оцінювання у роботі зі старшими класами? Одним з основних принципів формувального оцінювання є позитивність. Тобто аби зворотний зв'язок і результат навчання був позитивним, учитель має бути відповідно налаштованим — і коли викладає навчальний матеріал, і коли пропонує учню допомогу під час виконання завдань. Так учитель має змогу отримати більше інформації про те, що саме учні знають, як міркують, що і як вчать, а отже, має більше можливостей для корегування й удосконалення освітнього процесу.

Учителю слід застосовувати формувальне оцінювання на основі чітко сформованих і представлених учням критеріїв. Якщо він виявив помилку, однак вона не відповідає критерію, то враховувати її під час оцінювання не потрібно. При цьому вчитель має означити цю помилку, узяти її до уваги і внести корективи у освітній процес. Наприклад: учитель пропонує учням скласти із шести-семи речень опис Києва, згадавши деякі архітектурні пам'ятки столиці України. Під час виконання завдання учні мають точно знати, який кінцевий продукт учитель від них хоче отримати. Відповідно до формулювання завдання, оцінюватимуть висловлення учня за такими критеріями:

учень склав опис, а не міркування чи розповідь; учень склав висловлення відповідного обсягу; учень у висловлення назвав декілька архітектурних пам'яток Києва. Після того, коли учитель перевірів завдання, він озвучує учню його результат: «Молодець, твоє висловлення є описом, воно складається з шести речень і містить інформацію про архітектурні пам'ятки міста». Якщо у власних назвах учень припустився помилок, то учитель може:

- рекомендувати учневі звернути увагу на написання власних назв;
- запитати, чи знає учень, як пишуть власні назви;
- перевірити ще раз свій текст, звернувши увагу на написання власних назв;

- повторити правило на відповідній сторінці підручника і перевірити свій текст щодо дотримання цього правила.

Критерії оцінювання учитель має продумати заздалегідь відповідно до очікуваних результатів, зазначених у модельній програмі, загальної дидактичної мети чи індивідуальних освітніх завдань. Критерії повинні бути сформульованими чітко й зрозуміло для учнів та розташованими на видному місці – на дошці, інфостенді, роздавальних картках тощо.

Британські науковці Пол Блек (Paul Black) і Ділан Уільям (Dylan William) 1998 року проаналізували більше двадцяти досліджень та близько шестисот статей і розділів книг про вплив формувального оцінювання на досягнення учнів. Вони з'ясували, що упровадження формувального оцінювання призводить до істотного поліпшення результатів навчання. Науковці виокремили такі **складники дієвого формувального оцінювання**: зворотний зв'язок у системі «педагог — учень»; уміння учнів оцінювати свої знання самостійно; корегування процесу навчання з урахуванням результатів оцінювання; взаємооцінювання та активність учнів під час навчання; вплив на мотивацію до навчання.

За формувального оцінювання **учитель виконує функцію фасилітатора** (з англ. *facilitate* – допомагати, полегшувати, сприяти), педагог – це ведучий, керівник щодо розв'язання проблеми в групі, до якого залучена максимальна кількість її учасників.

Формувальне оцінювання в класі спрямоване на постійний зворотний зв'язок з учнями. Зворотним зв'язком можна вважати інформацію, яку вчитель отримує у процесі навчання і яка дає йому змогу зробити неформальні висновки про успішність учнів, а учням – побачити власні прогалини в засвоєнні знань, формуванні вмінь тощо. **Класичний зворотний зв'язок** учителі організовують одразу після того, як учні виконали завдання. Утім інколи він доречний і під час виконання завдання. Це дає змогу підтримати мотивацію учнів, удосконалити навички, виробити подальші стратегії. **Типова помилка учителя** – оцінний зворотний зв'язок, що містить судження, коротке загальне підбадьорення чи застереження. А мета зворотного зв'язку – запропонувати конкретні подальші дії.

Зворотний зв'язок між педагогами й учнями ефективний, якщо:

- містить результати перевірки, додаткову інформацію та альтернативну інтерпретацію;
- створює умови для обмірковування і перегляду ідей;
- надає інформацію про завдання, які учні виконали правильно, чи допомагає знайти шляхи розв'язання завдань, виконаних неправильно.

Зворотний зв'язок, спрямований на огляд, коментування і фасилітацію роботи учнів, допомагає учителю поліпшити їхні освітні результати. Тож застосовувати зворотний зв'язок слід майже на всіх етапах уроку. **Послуговуватися вчитель може такими інструментами зворотного зв'язку**, як-от: нагадування; поетапна допомога – запитання, інструкції, зразки тощо; коментування конкретних дій, ситуацій, суперечливих питань тощо.

Як фіксувати результати формувального оцінювання? Результати формувального оцінювання не фіксують у класному журналі. Тож постає запитання: як учителю, який його застосовує, фіксувати інформацію про

навчальні досягнення учнів? Аби збирати, інтерпретувати й фіксувати інформацію, учитель може записувати результати своїх спостережень за навчанням учня; збирати візуальні, аудіо-, відеозаписи, які виявляють рівень навчальних досягнень учня; робити відмітки про якість робіт учня порівняно з результатами, що визначені у типовій освітній програмі чи ІПР тощо.

Дієвим інструментом формувального оцінювання є **портфоліо**, у якому умовні позначки, значки різних кольорів, матеріали фіксують навчальні досягнення учнів та дають змогу вчителю відстежувати поступ учнів, визначати потреби в навчанні кожного учня та надавати йому якісну педагогічну підтримку.

Мотивацію та самостійність учнів підвищує такий прийом, як **самооцінювання**. Учні оцінюють свою діяльність з огляду на конкретні цілі в навчанні; розроблені або запропоновані критерії; характеристики досягнутого рівня на момент оцінювання; власне розуміння того, як можна зменшити розрив між поставленими цілями й досягнутим рівнем. Такий прийом формує в учнів уміння бачити свою роботу як сукупний результат, що складається зі знань, умінь, навичок.

Із самооцінюванням пов'язана наступна складова формувального оцінювання – **корегування навчання та викладання**. Адже мета самооцінювання учнів – усунути труднощі, зумовлені недостатньою пізнавальною активністю, уповільненим темпом діяльності, заниженою самооцінкою, невпевненістю у своїх силах тощо. Для цього слід простежити освітні результати, знайти причину труднощів, зрозуміти, що необхідно зробити, аби поліпшити результат. Тобто фактично кінцева мета самооцінювання — це корегування.

Корегування у формувальному оцінюванні дає змогу вчителям відстежувати шлях учня до навчальних цілей, корегувати навчальний процес на ранніх етапах, а учням – бути відповідальними за результати самоосвіти

Один з прийомів формувального оцінювання, що дає змогу учням взаємодіяти під час навчання й бути активними учасниками освітнього процесу, є взаємооцінювання. Під час взаємооцінювання учні вчаться бачити сильні сторони, закріплювати вивчений матеріал, аналізувати власний прогрес. Для прикладу – **метод «Дві зірки й побажання»**. Учитель пропонує перевірити результати роботи в парах. Коли учні коментують роботи один одного, вони визначають два позитивних моменти – дві зірки – і один момент, який заслуговує доопрацювання – побажання. У такий спосіб вдається уникнути критики щодо робіт учнів, які мають певні труднощі в навчанні, і водночас долучити цих учнів до освітнього процесу. Зворотний зв'язок може бути як в усній, так і в письмовій формі. Метод «Дві зірки й побажання» є дієвим і для взаємооцінювання учителя й учня.

Учні **мотивують до навчання** успіх і здорова конкуренція. Оцінювання мотивуватиме учнів до навчання не через винагороду й покарання, а через стимулювання внутрішніх інтересів, якщо вчитель буде наголошувати на успішності та досягненнях, а не на помилках; надавати зворотний зв'язок для подальшого розвитку навчання; підсилювати розуміння, що учні контролюють своє навчання та несуть за нього відповідальність; формувати в учнів впевненість, активність, сміливість і здатність ризикувати тощо. Мотивація

може мати короткостроковий і довгостроковий ефект. Короткостроковий пов'язаний з тим, що учень експериментує, відповідає, пише без страху отримати низьку оцінку за помилки, оскільки знає, що під час формувального оцінювання оцінки йому в журнал не поставлять. Довгостроковий ефект – це формування уявлення про власні можливості, вибір стратегій навчання, розуміння критеріїв результативності. Значну роль у формуванні мотивації до навчання відіграє залученість учнів, особливо учнів з особливими освітніми потребами, до колективних форм роботи та організація різних видів діяльності. Так, робота у групі й комунікація з однолітками формують інтерес до навчальної діяльності та розуміння її цінності. Групова робота передбачає обговорення, постановку питань, надання зворотного зв'язку тощо. Це сприяє соціальній і навчальній активності учнів.

4. Під час підготовки до уроків української мови і літератури та оцінювання навчальних досягнень учнів керуватися методичними рекомендаціями МОН України щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» (лист МОН України від 06.08.2021 № 5/2303-21) та матеріалами вебінару «**Діяльнісний підхід на уроках української мови і літератури для формування ключових компетентностей учнів: особливості застосування формувального оцінювання у НУШ**».

Методичний коментар:

Знати про діяльнісний підхід та формувальне оцінювання вкрай мало. Необхідні достатні навички в їх використанні, вправне володіння відповідними інструментами, знання технологічних дій щодо того, у який момент відкласти один інструмент і взятися за інший (і в якій послідовності це зробити) для того, щоб допомогти кожному учневі і досягти найкращого результату. На думку В. О. Сухомлинського: «Наш найважливіший педагогічний інструмент – вміння глибоко поважати людську особистість у своєму вихованцеві. Ми цим інструментом покликані творити дуже ніжну, тонку річ: бажання бути хорошим, стати сьогодні кращим, ніж учора. Це бажання не виникає саме по собі, його можна тільки виховати». Учитель-новатор В.Ф. Шаталов також вважав, що ключові методичні інструменти педагога – це співучасть, усвідомлення внутрішнього світу дитини, її хвилювань, сумнівів, слабких сторін. Як майстер, кожен виріб якого стає шедевром, учитель, використовуючи педагогічний інструментарій, постійно відшліфовує набуті навички, прагне до максимальної продуктивності кожного професійного інструмента.

5. Задля удосконалення професійних компетентностей брати участь у тренінгах, вебінарах, майстер-класах, презентаціях, засіданнях методичних об'єднань, семінарах з питань методики та теорії навчання учнів 5 – 11 класів української мови і літератури.

Тільки особистість учителя, який не просто володіє сучасними освітніми методиками, але формує в собі творця, забезпечить успіх педагогічної діяльності, зміну педагогічного мислення **від репродуктивного – на**

продуктивне, від виконавського – до творчого, від трансляції знань – до діалогу.

Саморозвиток системи «учитель – учень» передбачає така модель спілкування: **від Творця, що живе в мені, – до Творця, що живе в тобі.** Серце учителя і серце учня повинні поєднувати невидимі лінії життя, знань, умінь і любові. І те, яким буде небо, яким буде сонце, яким буде образ життя учня, залежить від того, яким він бачить свого учителя. Адже саме гармонійна людина, гармонійний учитель несе в світ учня гармонію і порядок. А щоб стати гармонійною особистістю, треба пізнавати світ упродовж життя.